

УДК: 631.1.011.1(447); DOI: 10.31388/2519-884X-2021-44-130-136

*Гонтарук Я.В., к.е.н., старший викладач
e050122015@gmail.com*

*Бондарук О.С., магістрант
obondaruk20221@ukr.net*

Вінницький національний аграрний університет

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Анотація. В дослідженні проаналізована стан розвитку сільського господарства України. Підтвердженням необхідності розвитку сільського господарства в комплексі з харчовою промисловістю є сировинний характер розвитку аграрного сектору. Обґрунтовано необхідність збільшення надходжень інвестицій в аграрний сектор і зокрема в агропромисловий комплекс, необхідне створення сприятливих умов господарювання, що передбачає впровадження системи заходів, спрямованих на поліпшення інвестиційного клімату, забезпечення прозорості і стабільності законодавства у сфері інвестування та оподаткування; реформування податкової системи шляхом скорочення загальної кількості податків і зменшення ставок деяких з них, ліквідацію економічно необґрунтованих пільг.

Ключові слова: сільське господарство, інвестиції, стратегія, децентралізація, експорт, АПК, біопаливо.

JEL code classification: O13

*Gontaruk Yaroslav, Ph.D., Senior Lecturer,
Department of Agricultural Management and Marketing
e050122015@gmail.com*

*Bondaruk Oleksandr, undergraduate,
obondaruk20221@ukr.net*

Vinnitsia National Agrarian University

STUDY OF THE STATE AND PROSPECTS OF AGRICULTURAL DEVELOPMENT OF UKRAINE

Abstract. Despite the strategic importance of agricultural enterprises in ensuring national food security, the process of managing them still requires improvement and significant radical changes, which must be accompanied not only by support at the national level, but must have economic justification for each individual enterprise.

The study analyzes the state of development of agriculture in Ukraine. Confirmation of the need for agricultural development in combination with the food industry is the raw material nature of the agricultural sector. The need to increase investment income in the agricultural sector and in particular in the agro-industrial complex, the need to create favorable economic conditions, which provides for the introduction of a system of measures aimed at improving the investment climate, ensuring transparency and stability of legislation in the field of investment and taxation; reforming the tax system by reducing the total number of taxes and reducing the rates of some of them, the elimination of economically unjustified benefits.

Favorable combination of climatic and other conditions, domestic infrastructure, skilled labor and land resources make agriculture extremely attractive not only in the eyes of potential foreign investors, but also, above all, the main investor - his people, because it provides more - a huge number of positive changes in the national economy. Legal regulation of foreign investment should be raised to the level of world standards. To ensure the efficient use of investments in the agro-industrial complex, it is necessary to provide state support, in particular, the creation of favorable conditions for the implementation of investments related to scientific, scientific and technical and innovative activities, including the focus on alternative energy sources.

Key words: agriculture, investments, strategy, decentralization, export, agro-industrial complex, biofuel.

Постановка проблеми. У сучасних умовах швидких змін ринкового середовища, що супроводжуються появою необхідності в здійсненні практично безперервного вдосконалення процесу управління аграрними підприємствами і у тому числі ефективністю діяльності сільського господарства, все більшої актуальності набуває питання пошуку нових, більш сучасних підходів до розвитку сільськогосподарського сектору держави

Незважаючи на стратегічну важливість підприємств аграрної галузі у забезпеченні національної продовольчої безпеки, процес управління ними все ще вимагає вдосконалення та суттєвих радикальних перетворень, які повинні супроводжуватись не лише підтримкою на загальнодержавному рівні, але мають мати економічне обґрунтування для кожного окремо взятого підприємства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми вітчизняного управління ефективністю діяльності сільськогосподарських формувань досліджено багатьма вченими-економістами, серед яких варто виділити роботи таких науковців, як Г.М. Калетнік [1], К.В. Мазур [2-3], І.В. Фурман [4, 5, 6], В.М. Бондаренко [7] та ін.

Окремі питання ефективності діяльності підприємств АПК все ще залишаються дискусійними або недостатньо дослідженими, зокрема, що стосується обґрунтування напрямків розвитку сільського господарства.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження стану розвитку сільського господарства України. Розробка напрямків розвитку сільського господарства з метою зростання економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сільське господарство України на сьогодні є одним з найперспективніших секторів економіки. Окрім того, що аграрна галузь є однією з небагатьох секторів які демонструють ріст, який забезпечує і збереження національної ідентичності та підтримку розвитку сільських територій. Більшість населення в сільській місцевості працюють саме в сільському господарстві, як працівники підприємств, фермерських господарств чи особистих селянських господарств.

На думку Калетніка Г.М. виходячи з аналізу факторів розвитку АПК виникає явище диференціації розвитку галузей – процесу

розвитку підприємств за показниками ефективності використання активів, власного капіталу, трудових ресурсів, ефективності виробництва та можливості створення нових галузей. Можливість диференціації продукції на підприємствах агропромислового сектору існує по всьому галузевому ланцюжку цінностей. Можливості для диференціації існують в сферах:

- матеріально-технічного забезпечення ланок виробництва, що мають основний вплив на якість продукції організації;

- пов'язаних зі створенням товару на базі досягнень науки та техніки, які дозволяють поліпшити дизайн товарів та їх характеристики або ж створити нові продукти;

- удосконалення виробничих процесів, які дозволяють знизити обсяг некондиційної продукції, збільшити термін життя товару, покращити його функціональність;

- забезпечення логістичними системами дозволяють прискорити постачання, знизити запаси готової продукції;

- дії по вдосконаленню обслуговування клієнтів, проведення маркетингових досліджень та забезпечення продажів можуть створити такі відмітні характеристики, як допомога покупцю, швидке обслуговування та врахування побажань споживача [1, с. 19-20].

Окрім явища диференціації що відбувається як в сільському господарстві так і в переробній промисловості АПК присутні проблеми в розвитку малого підприємництва на селі.

Сучасне бізнес-середовище малого та середнього підприємництва в Україні знаходиться у негативному стані, що свідчить про неконкурентоспроможність підприємств малого та середнього бізнесу. Тому, потрібно сприяти розвитку покращення бізнес-середовища малого та середнього підприємництва, а також розробці організаційно-економічного механізму формування позитивного бізнес-середовища в Україні [2, с. 728].

На думку Мазур К.В. важливою передумовою розвитку підприємств на засадах збереження природних ресурсів і водночас забезпечуючи конкурентоспроможність продукції, яку вони випускають, є ефективне управління на основі входження підприємств

ва до системи екологічного менеджменту [3, с. 63].

Як зазначає Фурман І.В. новітнім напрямом в управлінні фінансово-економічною діяльністю підприємства є розробка процесу управління його фінансовою стійкістю, який би забезпечував прийняття оперативних та стратегічних управлінських фінансових рішень [4, с. 33].

Провідними шляхами покращення структури формування та розподілу прибутку підприємств є визначення пріоритетного напрямку використання прибутку. Це забезпечить майбутній розвиток підприємства, проведення аналізу динаміці та факторів отриманого прибутку, виявлення резервів, що сприятиме максимізації прибутку, а також ефективному плануванню, формуванню, розподілу та використанню прибутку на наступні періоди [5, с. 63].

Для активізації функціонування діючої системи фінансового регулювання аграрного сектору України доцільно зацентруватись на:

- результативному господарюванні сільськогосподарських підприємств з належним рівнем державного регулювання і підтримки;
- органічному аграрному виробництві з використанням найсучасніших енергої ресурсоощадних технологій;
- розвинутому аграрному секторі з надійним ринком збуту, існуванням державного замовлення і державних інвестицій;
- розгалужено-розвинутому, експортоорієнтованому аграрному секторі з елементами концентрації, кооперації та спеціалізації;
- характеристиці аграрного сектору як такому, який забезпечує продовольчу безпеку держави, вирішує соціальні питання людей, забезпечений якісними кадрами і професіоналами-управлінцями, в якому існують лізинг та довгострокове пільгове кредитування з лояльними процентними ставками [6, с. 46].

Основними напрямками розвитку підприємств АПК мають бути:

- розробка програм державної підтримки особистих селянських господарств та фермерських господарств молочного напрямку з метою формування сировинної бази для

молокопереробних підприємств;

- збільшення виробничих потужностей виробництва спирту на приватизованих підприємствах ДП «Укрспирт» за рахунок модернізації та запуску спиртових заводів з врахуванням орієнтації на виробництво біоетанолу та біогазу;

- розробка заходів з вдосконалення функціонування ринку соняшнику в Україні з орієнтацією на мінімізацію чисельності посередників між олійнопереробними підприємствами та сільськогосподарськими фірмами;

- розвиток практики створення на спиртових та цукрових заводах, а також на птахофабриках допоміжних виробництв з переробки відходів основного виробництва на біогаз з метою зменшення собівартості виробництва та забезпечення екологічного ефекту [7, с. 97].

Підтвердженням необхідності розвитку сільського господарства в комплексі з харчовою промисловістю є сировинний характер розвитку аграрного сектору.

Основу обсягу продукції сільського господарства України становить виробництво продукції рослинництва, яка є в переважній більшості експортноорієнтованою (табл. 1).

Дана продукція є сировиною для переробної промисловості АПК – спиртових заводів, олійнопереробних підприємств та ін.

Отже, для удосконалення діяльності підприємств АПК України пропонується:

- проведення широкого комплексу заходів по організаційній реструктуризації підприємств (починаючи від освоєння нових технологій аж до виробництва з відходів від виробництва альтернативних джерел енергії);
- проведення комплексу санаційних заходів на підприємствах переробних галузей АПК які є збитковими;
- застосування державними органами заходів по стимулюванню залучення іноземних інвестицій на підприємства харчової промисловості;
- практикувати застосування в діяльності підприємств широкий спектр математичних методів прогнозування кризових явищ [8, с. 30].

Таблиця 1

Продукція сільського господарства за видами, у постійних цінах 2015 року, млн.грн.

	2015	2016	2017	2018	2019	Відхилення, +,-
Продукція сільського господарства	596832,8	634433,1	620475,6	671294,0	680982,4	84149,6
продукція рослинництва	453016,9	494461,9	480157,0	529347,5	538705,6	85688,7
культури зернові та зернобобові	193390,3	211762,4	198633,1	225618,7	239728,2	46337,9
культури технічні	149263,1	172100,4	167109,5	190580,1	194847,6	45584,5
картопля, культури овочеві та баштанні продовольчі	77346,2	79821,3	79901,1	80896,6	77753,1	406,9
культури плодови та ягідні, виноград	8353,5	7793,8	8058,8	9677,3	14564,1	6210,6
культури кормові	17899,7	17935,5	16984,9	17144,5	8618,2	-9281,5
інша продукція рослинництва	6764,0	5048,5	9469,5	5430,3	3194,4	-3569,6
продукція тваринництва	143815,9	139971,2	140318,6	141946,5	142276,8	1539,1
сільськогосподарські тварини	70153,8	70294,1	69802,1	72593,6	74165,4	4011,6
молоко	47320,7	46279,7	45816,9	44813,7	42978,0	-4342,7
яйця	19498,0	17548,2	18022,0	18729,2	19362,7	-135,3
вовна	55,0	50,3	47,9	46,8	42,6	12,4
У відсотках до підсумку						
Продукція сільського господарства	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	X
продукція рослинництва	75,9	77,9	77,4	78,9	79,1	X
культури зернові та зернобобові	32,4	33,4	32,0	33,6	35,2	X
культури технічні	25,0	27,1	26,9	28,4	28,6	X
картопля, культури овочеві та баштанні продовольчі	13,0	12,6	12,9	12,1	11,4	X
культури плодови та ягідні, виноград	1,4	1,2	1,3	1,4	2,1	X
культури кормові	3,0	2,8	2,7	2,6	1,3	X
продукція тваринництва	24,1	22,1	22,6	21,1	20,9	X
сільськогосподарські тварини	11,8	11,1	11,2	10,8	10,9	X
молоко	7,9	7,3	7,4	6,7	6,3	X
яйця	3,3	2,8	2,9	2,8	2,8	X

Джерело: систематизовано авторами на основі [9]

Для збільшення надходжень інвестицій в аграрний сектор і зокрема в агропромисловий комплекс, необхідне створення сприятливих умов господарювання, що передбачає впровадження системи заходів, спрямованих на поліпшення інвестиційного клімату, забезпечення прозорості і стабільності законодавства у сфері інвестування та оподаткування; реформування податкової системи шляхом скорочення загальної кількості податків і зменшення ставок деяких з них, ліквідацію економічно необґрунтованих пільг.

Правове регулювання іноземних інвестицій слід підняти до рівня світових стандартів. Для забезпечення ефективного використання інвестицій в АПК необхідно передбачити державну підтримку, зокрема, створення пільгових умов для реалізації вкладень, пов'язаних із науковою, науково-технічною та інноваційною діяльністю в тому числі з орієнтацією на виробництво альтернативних джерел енергії.

На жаль, повільні темпи становлення альтернативної біоенергетики із ощадних ресур-

сів аграрної галузі пояснюється рядом причин:

- відсутністю чіткої державної політики щодо питань біоенергетики та діючої державної програми з розвитку альтернативної біоенергетики;

- слабкими фінансово-економічними стимулами для реалізації біоенергетичних проєктів та значним ступенем ризику для інвесторів;

- відсутністю вітчизняних виробників технологій та інноваційного технологічного забезпечення для продукування енергії та біогазу;

- потребою імпорту технологій для виробництва енергії з нетрадиційних джерел;

- недостатнє фінансування наукових досліджень та впровадження нових технологій у сфері нетрадиційної енергетики;

- слабка інфраструктура для здійснення технологічних операцій з біомасою, біопаливом;

- відсутність технічних умов, нормативів та стандартів на біопалива;

- недостатня поінформованість потенційних споживачів щодо використання біопалива та біоенергетичних технологій.

Для подолання цих перешкод та успішному розвитку біоенергетики на забезпечення національної безпеки потрібно:

- на рівні держави встановити чіткі цілі розвитку альтернативної енергетики та закріпити їх відповідними нормативно-правовими актами;

- надавати фінансові стимули аграрним підприємствам шляхом запровадження механізму спрощення кредитування, наданого для закупівлі біоенергетичного теплогенеруючого обладнання;

- субсидувати вирощування енергетичних культур та переробки сировини та відходів сільськогосподарського походження для забезпечення потреб держави в нетрадиційних джерелах енергії;

- стимулювати попит на виробництво та споживання біопалива та електричної енергії їх біомаси.

Технологічна безпека аграрної галузі спрямована на інтенсивний науково-технологічний та інноваційний розвиток всіх сфер сільськогосподарського виробництва та, за рахунок цього, на забезпечення націо-

нальної безпеки України. У зв'язку з появою явних загроз безпеці країни в енергетичній сфері, аграрна галузь, як основний напрям народного виробництва, має стати ключовим генератором джерел енергії. Це можливо завдяки технологічному переозброєнню сільського господарства та скоординованій діяльності агровиробників, державних органів та представників паливно-енергетичного комплексу згідно чітко встановлених пріоритетів розвитку відновлюваної енергетики в Україні. Між іншим, це зменшить залежність країни від імпортних енергетичних ресурсів та сприятиме забезпеченню безпеки держави.

В умовах децентралізації доцільними є рекомендації Мінекономіки громадам залучити до роботи фахівців аграрних відділів районних державних адміністрацій, які ліквідуються. Серед функціональних обов'язків аграрних спеціалістів громад можуть бути:

- реалізація державної та регіональної політики у сфері сільського розвитку на селі;

- забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського виробництва та інфраструктури сільських територій регіону, сільського розвитку та державної аграрної політики та політики у сфері використання земель сільськогосподарського призначення;

- управління комплексним розвитком сільського господарства і сільських територій та надання підтримки виробникам сільськогосподарської продукції усіх форм власності та господарювання за кошти державного та місцевих бюджетів;

- сприяння розвитку малого підприємства на селі, диверсифікації регіональної економіки, в тому числі трансформації особистих селянських господарств у сімейні фермерські господарства;

- організація роботи з питань землеробства, органічного виробництва, тваринництва, племінної справи, карантинного режиму, охорони праці, техніки безпеки та сільського туризму (сільська гостинність);

- реалізація державної політики в галузі сільськогосподарської дорадчої діяльності;

- розроблення та здійснення на регіональному рівні заходів щодо розвитку інфраструктури аграрного ринку, зокрема, сільськогосподарських кооперативів та їх кооперативних об'єднань, оптових та локальних

продовольчих і плодоовочевих ринків та інші функції.

В рамках децентралізації доцільно розробляти територіальним громадам програми розвитку енергозабезпечуючих кооперативів в межах України можуть бути досягнуті наступні вигоди:

- зменшуються витрати на технологічні послуги, оскільки вони надаються за ціною, яка не перевищує собівартість;
- забезпечується тривале збереження продукції домогосподарств та збільшується дохід від її реалізації за рахунок використання сезонних коливань цін;
- з'являється можливість додатково залучити сторонні фінансові інвестиції під колективну гарантію членів енергозабезпечуючих кооперативів (інвестори можуть вкладати кошти в кооперативи з метою купівлі надлишків пелет);
- забезпечується сільське населення дешевими пелетами для обігріву приміщень;
- створюються умови для формування великотоварних партій продукції, підвищення її якісних показників;
- створюються нові робочі місця;
- підвищується енергетична незалежність економіки України;
- зростання ВВП;
- забезпечується стійкий розвиток домогосподарств [10, с. 111].

Отже, сільське господарство має величезний потенціал для розвитку виробництва та

ринку біопалива. Сприятливе поєднання кліматичних та інших умов, вітчизняна інфраструктура, кваліфікована робоча сила та земельні ресурси роблять її надзвичайно привабливою не лише в очах потенційних зарубіжних інвесторів, а й, у першу чергу, головного інвестора – свого народу, оскільки вона передбачає величезну кількість позитивних змін у національній економіці.

Висновки. Для підвищення ефективності використання потенціалу сільського господарства України потрібно:

- розробка програм розвитку енергозберігаючих кооперативів з метою забезпечення виробництва енергоносіїв для сільського населення та паливно-мастильних матеріалів для підприємств;
- створення державних програм підтримки особистих селянських господарств, що утримують молочне поголів'я (3 та більше корів);
- сприяння створенню в рамках процесу розвитку децентралізації надання консультаційних послуг по організації кооперативів обслуговуючого типу;
- сприяння розвитку малих переробних підприємств на селі.

Зазначенні заходи дадуть можливість підвищити енергетичну та продовольчу безпеку держави, створити додаткові робочі місця в сільській місцевості та забезпечити зростання ВВП.

Список літератури:

1. Калетнік Г.М., Гонтарук Я.В. Диференціація розвитку галузей переробної промисловості аграрного сектору Вінницької області. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2020. № 3 (53). С. 7-23.
2. Мазур К. В., Сімоник Л. С. Стан бізнес-середовища малих та середніх підприємств в Україні. *Молодий вчений*. 2018. № 5(57). С. 726–729.
3. Мазур К.В., Ніцпан І.А. Екологічний менеджмент як новий ефективний метод управління підприємством. *Молодий вчений*. 2016. № 2 (29). С. 60-63.
4. Фурман І. В. Процес управління фінансовою стійкістю підприємства та шляхи його вдосконалення. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2017. № 1 (19). С. 31–36.
5. Фурман І. В. Вектори підвищення ефективності управління прибутком підприємства. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2017. № 3. С. 55-64.
6. Фурман І. В. Система фінансового регулювання аграрного сектору України: оцінка сучасного стану та активізація функціонування. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 5. С. 35-50.
7. Бондаренко В.М., Гонтарук Я.В. Аналіз стану та перспектив розвитку АПК України. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. № 2 (26). С. 86-98.
8. Гонтарук Я.В. Факторний аналіз залежності розвитку переробних підприємств АПК області від здійснення заходів реструктуризації. *East European Scientific Journal Wschodnieuropejskie Czasopismo Naukowe*. 2016. № 10. Part 1. P. 26-30.
9. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
10. Гонтарук Я.В. Перспективи розвитку енергозабезпечуючих кооперативів на селі. *Економіка АПК*. 2019. № 11. С. 105-114

References:

1. Kaletnik G.M., Hontaruk Ya.V. (2020). Dyferentsiatsiia rozvytku haluzei pererobnoi promyslovosti ahrarnoho sektoru Vinnytskoi oblasti [Differentiation of development of branches of processing industry of agrarian sector of Vinnytsia region]. *Ekonomika, finansy, menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky – Economics, finance, management: current issues of science and practice*, 3 (53), 7-23
2. Mazur, K. V. and Simonik, L. S. (2018), State of the business environment of small and medium-sized enterprises in Ukraine. *Molodyi vchenyi*, vol. 5, no. 57, pp. 726–729.
3. Kaletnik G.M., Hontaruk Y..V. (2020). Dyferentsiatsiia rozvytku haluzei pererobnoi promyslovosti ahrarnoho sektoru Vinnytskoi oblasti [Differentiation of development of branches of processing industry of agrarian sector of Vinnytsia region]. *Ekonomika, finansy, menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky – Economics, finance, management: current issues of science and practice*, 3 (53), 7-23.
4. Furman, I.V. (2017). Protses upravlinnia finansovoiu stikistiu pidpriemstva ta shliakhy yoho vdoskonalennia [Process management and enterprise financial stability ways to improve]. *Ekonomika. Menedzhment. Biznes – Economics. Management. Business*, 1 (19), 31-36
5. Furman I. V. (2017) Vektory pidvyshchennia efektyvnosti upravlinnia prybutkom pidpriemstva [Vectors for improving the efficiency of enterprise profit management.]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii statystryky, obliku ta audytu*. № 3, pp. 55-64.
6. Furman, I.V. (2017). Systema finansovoho rehuliuвання ahrarnoho sektoru Ukrainy: otsinka suchasnoho stanu ta aktyvizatsiia funktsionuvannia [System of financial regulation of the agrarian sector of Ukraine: assessment of the current state and activation of functioning]. *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky*, 5, pp. 35-50.
7. Bondarenko V.M, Gontaruk Ya.V. (2021). Analysis of the state and prospects of development of the agro-industrial complex of Ukraine. [Analysis of the state and prospects of development of the agro-industrial complex of Ukraine]. *Problems and prospects of economics and management*. № 2 (26). С. 86-98.
8. Hontaruk Y..V. (2016). Faktorny analiz zalezhnosti rozvytku pererobnykh pidpriemstv APK oblasti vid zdiisnennia zakhodiv restrukturyzatsii [Factor analysis of the dependence of the development of processing enterprises of the agro-industrial complex of the region on the implementation of restructuring measures]. *East European Scientific Journal Wschodnieuropejskie Czasopismo Naukowe*, 10, 1, pp. 26-30.
9. Ofitsiinyi sait Derzhavnoi sluzhby statystryky Ukrainy [The State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua>.
10. Hontaruk Y.V. (2019) Perspektyvy rozvytku enerhozabezpechuiuchykh kooperatyviv na seli. *Ekonomika APK*. № 11, pp. 105-114.